

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Розглянуто основні підходи до поняття, характерних рис та принципів державної митної справи. Проаналізовано теоретичні дослідження та нормативно-правові акти, які розкривають зміст та ключові аспекти державної митної справи. Досліджено значення державної митної справи для усіх сфер суспільного життя країни, що може ефективно вплинути на процес подальшої інтеграції України до європейського співтовариства.

Ключові слова: державна політика, імпорт, економіка, експорт, митна політика, митна справа, митний контроль, міжнародна торгівля, національна безпека.

Постановка проблеми. Інтеграція України до глобального та європейського, політичного, економічного та правового простору – процес дуже складний і неоднозначний. На цьому шляху існують загрози неконтрольованого, з боку держави, відкриття національних ринків, що пов'язано з певними ризиками, серед яких ризики зниження експортного потенціалу та створення конкуренції для вітчизняних виробників товарів. Саме тому в Україні особливої актуальності та гостроти набуває питання щодо вдосконалення системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності для підвищення її ефективності, визначення принципів і напрямів удосконалення, застосування ефективних інструментів регулювання.

Стан дослідження. Дослідженню державної митної справи присвятили свої праці такі вчені, як О. М. Бандурка, В. М. Бойко, В. В. Галунько, Є. В. Гармаш, О. А. Гащицький, Є. С. Герасименко, В. К. Гіжевський, Є. В. Додін, М. І. Єропкін, К. Є. Ігошев, Д. П. Калаянов, С. В. Ківалов, О. П. Ключишніченко, Д. П. Коренев, В. М. Кудрявцев, В. І. Курило, О. М. Литвинова, Д. М. Лук'янець, Р. С. Мельник, Д. В. Приймаченко, В. В. Прокопенко, О. Х. Юлдашев та ін. Незважаючи на ґрунтовність наукових робіт вказаних дослідників, значне коло питань, пов'язаних із визначенням сутності та змісту державної митної справи, потребують подальшого дослідження.

Метою статті є аналіз теоретико-правових підходів до визначення поняття, ознак, елементів та політичних детермінант державної митної справи.

Виклад основних положень. Досвід економічно розвинутих країн світу свідчить, що державна політика має окреслювати межі економічної діяльності учасників економічних відносин, стимулюючи її або стримуючи, залежно від наявних економічних пріоритетів [1, с. 32]. Водночас одним із головних завдань регулювання економічної системи є підтримання динамічної рівноваги між спрощенням організації діяльності суб'єктів ЗЕД та державним контролем за нею для досягнення визначених державою показників економічних перетворень у світі [2, с. 74].

Митна справа – це економічний інструмент держави для реалізації її митної і зовнішньоекономічної політики.

Термін «митна справа» з'явився за часів СРСР, коли всі завдання митниці зводилися до боротьби з контрабандою, тобто митної діяльності в сучасному розумінні не існувало. Управління тогочасним суспільством здійснювалося за допомогою адміністративно-командних методів. Відтак у митній сфері держава мала обмежене завдання – боротьба з контрабандою – незаконним переміщенням через митний кордон товарів та інших предметів. Виконання цього завдання практично не впливало на інші аспекти життєдіяльності суспільства [1, с. 42].

Сьогодні значення митної діяльності держави значно розширилось. Важко перелічити ті сфери суспільного і державного життя, на які має вплив митна діяльність: це і економіка, і внутрішня та зовнішня політика, екологія, соціальна сфера, військова безпека тощо. Розглядаючи проблему просторового буття держави необхідно зазначити, що воно порушує межі державних кордонів. Якщо йдеться про геополітичні інтереси, про сфери впливу, про гуманітарну допомогу, то ці напрями діяльності публічної адміністрації виходять далеко за межі території окремої держави. Так само як і абсолютно неможливо чітко обмежувати окремі сфери державної діяльності суто внутрішньою або зовнішньою спрямованістю [3, с. 11–12].

Законодавство України з питань державної митної справи складається з Конституції України, Митного Кодексу України, інших законів України, що регулюють питання, пов'язані з переміщенням товарів, послуг, громадян та транспортних засобів через митний кордон України, а також з міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також з інших нормативно-правових актів. Відносини, пов'язані із справлянням митних платежів, регулюються Митним Кодексом України, Податковим кодексом України та іншими законами України з питань оподаткування.

Визначення державної митної справи, закріплене в Митному кодексі України, об'єднує такі види діяльності:

1) встановлення порядку і умов переміщення товарів через митний кордон України,

2) митний контроль;

3) митне оформлення;

4) застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД);

5) справляння митних платежів;

6) ведення митної статистики та обмін митною інформацією;

7) ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД);

8) здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України;

9) запобігання та протидія контрабанді;

10) боротьба з порушеннями митних правил;

11) організація і забезпечення діяльності митних органів;

12) інші заходи, спрямовані на реалізацію державної політики у сфері державної митної справи [4].

На практиці поняття «державна митна справа» охоплює набагато більше видів діяльності, аніж це зазначено у статті 7 Митного кодексу України. Зокрема державна митна справа охоплює і такі види діяльності, як підписання угод про вільну торгівлю, здійснення валютно-фінансової політики, заборони та обмеження щодо ввезення в Україну, вивезення з України та переміщення через територію України транзитом окремих видів товарів, митні пільги, та інше, що сукупно є засобами проведення життя державної митної політики. І хоча вони регулюються не Митним кодексом України, а нормами конституційного, міжнародного та фінансового права, проте є прикладом реалізації державної митної справи. Отож державна митна справа є складовою діяльності держави у відповідних сферах – зовнішньополітичній та економічній, а державна політика у сфері державної митної справи повинна визначати напрями цієї діяльності. Ця державна діяльність здійснюється шляхом цілеспрямованого впливу на відповідні сфери життя суспільства та суспільні відносини в митній сфері таї спрямована на виконання покладених на неї конкретних завдань або функцій [5, с. 65].

Митна справа в усіх країнах світу пов'язана із зовнішньоекономічною діяльністю та торгівлею, переміщенням громадян, товарів, транспортних засобів через митні кордони держав. Тому для пришвидшення товарообігу та пасажиропотоку, спрощення митних

формальностей, які провадяться у ході митного контролю та оформлення, держави беруть за основу певні уніфіковані та загальні для більшості у світовому товаристві правила. Зокрема згідно з частиною 2 статті 7 Митного кодексу України державна митна справа здійснюється з додержанням прийнятих у міжнародній практиці форм декларування товарів, методів визначення митної вартості товарів, систем класифікації та кодування товарів та системи митної статистики, інших загальноновизнаних у світі норм і стандартів [1, с. 76].

Що стосується правового регулювання діяльності, що пов'язана з реалізацією державної митної справи, то воно охоплює правові норми різної галузевої приналежності (власне, тому митне право і називають комплексною галуззю права). Часто здійснення державної митної справи виходить за межі компетенції самих митних органів. Частиною 3 статті 7 Митного кодексу України встановлено коло питань державної митної справи, які мають визначатися Митним Кодексом та іншими законами України, тобто виключно на законодавчому рівні. Це, зокрема:

- статус митної служби України та основні питання організації її діяльності;
- митна територія та митний кордон України;
- процедури митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України;
- митні режими та умови їх застосування;
- заборони та/або обмеження щодо ввезення в Україну, вивезення з України та переміщення через територію України транзитом окремих видів товарів;
- умови та порядок справляння митних платежів;
- митні пільги [4].

Безпосереднє керівництво здійсненням державної митної справи покладається на центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи.

Державна митна справа, що здійснюється в межах державної політики у сфері державної митної справи, має багатоцільовий характер, слугує задоволенню інтересів та потреб фізичних та юридичних осіб і самої держави. Тому з ускладненням завдань державної митної політики змінюються її пріоритети та засоби її здійснення. Водночас стратегічно державна митна справа завжди спрямована на досягнення гуманітарних, політичних, економічних, фіскальних, правоохоронних і регулятивних завдань держави [5, с. 38].

Гуманітарна сфера пов'язана зі забезпеченням прав та інтересів людини, зокрема й на вільне пересування і спілкування, вільне забез-

печення своїх культурних, професійних та інших потреб на основі кращих досягнень людства [6, с. 25].

У той же час *економічна мета митної діяльності* полягає у захисті економічних інтересів та розвитку міжнародної торгівлі, залученні іноземних інвестицій та капіталів, підтримці національного товаровиробника.

Відповідно до Митного та Податкового кодексів України при переміщенні товарів через митний кордон України стягується мито, податок на додану вартість, акцизні та інші збори, у тому числі й за митне оформлення, зберігання товарів, їх митне супроводження. У такий спосіб митна справа реалізовує *фіскальну політику*.

Досягнення *регулятивної мети* державної митної справи та митного регулювання досягається шляхом встановлення заборон та обмежень на ввезення, транзит та вивіз товарів, ліцензування та квотування експорту та імпорту, видачі дозволів на ввезення та вивіз окремих товарів і впливу, а відтак – на рух товарів і пасажирів через митні кордони.

Регуляторна політика під час здійснення державної митної справи є відображенням економічної політики та проводиться відповідно до міжнародних зобов'язань України з необхідності захисту економічної основи власного суверенітету, захисту власного споживачього ринку від засилля низькоякісних товарів, для сприяння внутрішньому товаровиробникові та захисту від дискримінації з боку інших країн тощо. Основу цієї та іншої діяльності становить необхідність захисту життя та здоров'я людей, їх прав та законних інтересів. Сюди входить також захист державної безпеки, суспільного порядку, моралі, культурного й історичного надбання, охорона тваринного та рослинного світу, довкілля. Одночасно захищаються законні права та інтереси українських підприємців і споживачів ввезеного товару, вживаються заходи для запобігання їх незаконному обігу, наприклад наркотиків, зброї, предметів історичної, культурної спадщини [6, с. 24–25].

Серед основних завдань держави з питань митної справи актуальним є поліпшення митного оформлення товарів. Розпорядженням Кабінету Міністрів від 27.12.2017 р. схвалено Стратегію розвитку системи управління ризиками у сфері митного контролю на період до 2022 року [7]. Її мета – визначити шляхи розвитку та вдосконалити діючі в Україні системи управління митними ризиками з урахуванням міжнародного законодавства та кращої міжнародної практики. Реалізація Стратегії сприятиме подальшій автоматизації процесів аналізу та оцінки ризиків, зменшенню впливу людського фактору на прийняття управлінських рішень під час митного контролю тощо.

Постановою Кабінету Міністрів від 25.05.2016 р. № 364 «Деякі питання реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного, санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного та інших видів державного контролю» [8], запроваджується з 01.02.2018 р. обов'язковість використання підприємствами і державними органами інформаційної системи «єдине вікно», що суттєво спрощує та пришвидшує проходження митного контролю та оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України.

Митниці здійснюють боротьбу із контрабандою, порушенням митних правил, незаконним обігом валюти та іншими злочинами і порушеннями митного законодавства.

Державна митна справа як засіб забезпечення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб має внутрішній та зовнішній аспекти.

Внутрішній аспект пов'язаний із безпекою людини, наприклад, від незаконного переміщення наркотичних засобів, прекурсорів, інших подібних їм за дією препаратів, неякісних лікарських препаратів, продуктів харчування, товарів народного споживання тощо. Це також стосується наповнення вітчизняного ринку тими товарами, що їх не виробляють вітчизняні підприємства [10, с. 88].

Зовнішній аспект пов'язаний із задоволенням культурних та інших потреб населення України: міжнародний туризм, міжнародний культурний обмін; лікування закордоном, навчання, спілкування із родичами, міграція тощо. Особливе значення має зовнішньоекономічна діяльність та кооперація із зарубіжними підприємцями, державна митна справа як напрям реалізації зовнішньої політики країни та співробітництва з іншими країнами у різних сферах. Наприклад, це проявляється у боротьбі з міжнародним тероризмом, контрабандою, розповсюдженням наркотиків, боротьбі з хворобами тощо [10, с. 89].

Основне – це розвиток взаємної довіри між державами та їх співробітництво на взаємовигідній основі.

Державна митна справа здійснюється на основі принципів:

- 1) виключної юрисдикції України на її митній території;
- 2) виключних повноважень митних органів України щодо здійснення державної митної справи;
- 3) законності та презумпції невинуватості;
- 4) єдиного порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України;
- 5) спрощення законної торгівлі;
- 6) визнання рівності та правомірності інтересів усіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності;

- 7) додержання прав та охоронюваних законом інтересів осіб;
- 8) заохочення доброчесності;
- 9) гласності та прозорості;
- 10) відповідальності всіх учасників відносин, що регулюються

Митним кодексом України [4].

Висновки. Неухильне зростання зовнішньоторговельних зв'язків і науково-технічного співробітництва із зарубіжними країнами – один з найважливіших напрямів зовнішньої політики України, що визначається низкою основоположних міжнародних угод та договорів [11; 12; 13]. Підвищення ролі економічних і науково-технічних зв'язків з іншими країнами вимагає певних заходів для удосконалення управління всією зовнішньоекономічною діяльністю. У такий спосіб підкреслюється необхідність зміцнення не тільки економічної, але і правової основи зовнішньоторговельних зв'язків із зарубіжними країнами. Органи доходів та зборів сприяють виконанню зовнішньоекономічної політики країни властивими їм засобами і формами, реально здійснюючи державну митну справу.

Державна митна справа є однією з найвагоміших складових економіки країни, яка дає значні грошові надходження до бюджету, дає змогу надійно зберегти народні надбаня в галузі культури, стимулює розвиток вітчизняної промисловості та сільського господарства, міжнародних зв'язків та міжнародної торгівлі. Державна митна справа в Україні включає встановлення порядку та організацію переміщення через митний кордон України товарів, транспортних засобів, громадян, стягнення мита, митні процедури, здійснення митного контролю та інших заходів щодо реалізації державної політики в сфері державної митної справи в Україні.

Державна політика у сфері державної митної справи не зводиться лише до техніки державної митної справи, до, власне, митних процедур (огляд і випуск вантажів, нарахування мита тощо). Це поняття ширше, воно охоплює різні аспекти діяльності держави в галузі зовнішньої торгівлі та зовнішніх економічних зв'язків. Державна політика у сфері державної митної справи – це система політико-правових, економічних, організаційних та інших масштабних заходів, що спрямовані на реалізацію і захист внутрішньо- і зовнішньоекономічних інтересів України з метою динамічного здійснення політичних і соціально-економічних перетворень в умовах формування держави соціально-демократичного типу.

1. Бойко В. М. Митне право України: навч. посібник. К.: Алерта, 2015. 528 с.

2. Гармаш Є. В. Міжнародне співробітництво з питань митної справи. *Митна справа*. 2013. № 5 (1). С. 73–79.
3. Гащицький О. А. Концепція механізму адаптації митної політики України в умовах лібералізації міжнародної торгівлі. *Зовнішня торгівля: право та економіка*. 2014. № 3. С. 10–17.
4. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 32. Ст. 1175.
5. Гіжевський В. К., Світлак І. І., Скірський І. В. Митне право України: навч. посібник. К.: Атіка, 2009. 204 с.
6. Мазур А. В., Гіжевський А. В. Державна політика у сфері державної митної справи: засоби реалізації за кодифікованим актом. *Вісник Академії митної служби України*. Серія: «Право». 2012. № 2. С. 22–27.
7. Митне право України: навч. посібник / ред. О. Х. Юлдашев. К., 2009. 232 с.
8. Про розвиток системи управління ризиками у сфері митного контролю на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 978-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/978-2017-p>
9. Деякі питання реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного, санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного та інших видів державного контролю: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.05.2016 № 364. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/364-2016-p>
10. Омельченко М. М. Перспективні напрямки вдосконалення митного контролю України в умовах глобалізації. *Сучасні тенденції розвитку митної справи в умовах євроінтеграції*: матеріали наук.-практ. круглого столу (6 грудня 2016 р.). Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2017. С. 87–90.
11. Договір про зону вільної торгівлі: Міжнародна угода від 18.10.2011. *Офіційний вісник України*. 2012. № 72. Ст. 2933.
12. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародна угода від 27.06.2014. URL: <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document>
13. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур: Міжнародна угода від 18.05.1973. *Офіційний вісник України*. 2011. № 71. Ст. 2711.

Pavlovich-Seneta Ya. P., Didik N. I. Political and legal approaches to the characteristic of the state customs affairs in Ukraine

The article deals with the basic approaches to the concept, peculiar features and principles of the state customs affairs. The analysis of the theoretical studies and normative-legal acts, which reveal the content and key aspects of the state customs affairs, is carried out.

The significance of the state customs affairs for all spheres of public life of the country is analyzed, as it can effectively influence the process of further integration of Ukraine into the European community.

The integration of Ukraine into the global and European, political, economic and legal space is a very complicated and ambiguous process. There are threats of uncontrolled opening of national markets by the state. It involves certain risks, including risks of reducing export potential and creating competition for domestic producers of goods. That is why, in Ukraine, the issue of improving the system of regulation of foreign economic activity in order to increase its efficiency, to determine the principles and directions of improvement, to use effective regulatory instruments acquires particular urgency and acuteness.

The experience of economically developed countries in the world shows that public policy should outline the boundaries of economic activity of participants of economic relations, stimulating or restraining them, depending on the existing economic priorities. At the same time, one of the main tasks of regulating the economic system is to maintain a dynamic balance between the simplification of the organization of the activity of foreign economic entities and the state control over it in order to achieve the specific indices of economic transformations in the world.

The customs affairs are an economic instrument of the state for the implementation of its customs and foreign economic policy.

Key words: public policy, import, economy, export, customs policy, customs affairs, customs control, international trade, national security.

Стаття надійшла 21 червня 2018 р.

УДК 342.9

С. В. Сенік

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОБІГУ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ

Описано можливість застосування сучасних методів наукових досліджень та їх інструментарій для дослідження діяльності Національної поліції України у сфері обігу інформації з обмеженим доступом, які б надали можливість всебічно з'ясувати її зміст. Розглянуто різні підходи до виокремлення структури дослідження, аналіз яких надав можливість запропонувати обрання найоптимальніших з врахуванням особливостей генези, специфіки інформації з обмеженим доступом та її використання у діяльності Національної поліції.

Ключові слова: методологія, інформація, інформаційна діяльність, інформація з обмеженим доступом, Національна поліція.

Постановка проблеми. Сучасні методи наукових досліджень, а також їх інструментарій надають можливість підібрати нові підходи